مەم

چەوساندنەوەو بەرەنگاربوونەوە لە چیرۆکەکانی (مەم) دا

د. ئازاد حەمە شەریف

ئەگەر بەوردی چیرۆکەکانی (مەم)ی شاکارنووس بخوێنینەوە، دیاردەی چەوساندنەوەی خەڵکی لەلایەن دەسەڵاتدارانەوە و چۆنیەتی بەرەنگاربوونەوە یان چۆکدادانی خەڵك لەبەرامبەر هێزەکانی زۆرداران زۆر بەخەستی لەهەردوو کۆمەڵە (چیرۆکەکانی مەم – بەشی یەکەم و دووەم) و (پایزەخەون) و تەنانەت رۆمانی (رێگا)شدا رەنگی داوەتەوە.[1]

ئەوەی لەبگرەو بەردە بەدەرە ئەوەیە کە لەساڵانی 1930 - 1960دا دوابەدوای بڵاوبوونەوەی بیرۆکەی شیوعیەت و دامەزراندنی حیزبی شیوعیی عێراقی و پەیدابوونی هۆشیاریی چینایەتی بەتایبەتی لەناو رۆشنبیرانی ئەو سەردەمە و دواتریش شۆڕبوونەوەی ئەو بیرۆکانە بەناو چینی رەش و ڕووتی کۆمەڵگەی کوردەواری، ئەم جۆرە ململانێیە زۆر بەڕوونی لەناو خەڵکدا هەستپێکراوە و (مەم)یش وەکو نووسەرێکی راستگۆی سەردەمی خۆی ئەو کێشانەی خزاندۆتە ناو چیرۆکەکانیو لە قاڵبێکی هونەریی بەهێز و هەست بزوێندا دایڕشتوونەتەوە.

چیرۆکی (ئاسۆ و دووچاوی لێڵ) دەربارەی کێشەی خەڵکی ناوشارە بەهەردوو رەگەزی نێر و مێیەوە و چۆن ئەو دوو رەگەزە بەرەنگاری کێشەکانی ژیان دەبنەوە و چۆن لەزۆرانبازی و ململانێیەکی بەردەوامدان لە ژیانێکی مەمرەو مەژیدا. چیرۆکنووس لێرەدا ئەوەمان بۆ دەردەخات کە چینی ژێرەوەی کۆمەڵ چ ژن و چ پیاو بەهەمان شێوە لەلایەن دەسەڵاتداران و ستەمکارانەوە چەوساونەتەوە.

چیرۆکی (چۆن جووتی ئاغامان بەردا) باس لەبەکۆیلەبوونی دەست و پێوەندەکانی ئاغا دەکات و چۆن ئەوان بوونەتە کەرەستەیەکی بێ گیانی گوێڕایەڵ بۆ فرمانە ستەمکارانەکەی و چۆن خەڵکی گوند بەڕووی ئەو زۆرداریيە رادەپەڕن بە سەرۆکایەتی (پوورئەستی) و (شەهلای کچی سۆفی).

له چیرۆکی (هەبوو... نەبوو)دا (مەم) پەنجە دەخاتە سەر ئایدیۆلۆژی داگیرکەرانی کوردستان کە چۆن ئەو داگیرکەرانە هەوڵیان دەدا لەڕێگای دامودەزگا جۆربەجۆرەکانیان خەڵکی رەشورووت بۆ سوود و قازانجی خۆیان بەکار بهێنن و بەچەندین شێوە مێشکیان بشۆنەوە و وایان لێ بکەن راستییەکان نەبینن.

بەئامێرکردنی مرۆڤی چەوساوە و بوونە داردەست بۆ مەرامە گڵاوەکانی دەسەڵاتداران کرۆکی چیرۆکی (خەڵکەکە چۆن بوون بە... گا) پێك دەهێنێت و لەوێدا مەم بەوپەڕی هونەرییەوە ئەوە دەردەخات کە سیستەمی بەڕێوەبردن رۆڵێکی یەکجار بەهێز دەبینێت لە گێلکردن و بەهەڵەدابردنی مرۆڤ. کەچی ئەمە واناگەیەنێت کە خەڵکی هەتا هەتایە بە سچاوبەستراوی و کوێری و (گا)یی دەمێنێتەوە، چونکە لە ساتێك لە ساتەکاندا مرۆڤ هەستدەکات کە رۆح و ناخی داگیرکراوە و ئەوسا نیری سەرملی خۆی توور دەدات و مرۆڤایەتی بۆ خۆی دەگەڕێنێتەوە.

گوند و کێشەکانی گوند، ناوەرۆکی چیرۆکی (بارکەین لە گوند) پێك دەهێنێت. ئەم چیرۆکە رەنگدانەوەی روانینی ساڵانی بیست و سی و چلەکانی سەدەی بیستەمی کۆمەڵگەی کوردەوارییە، باسی لایەنێکی سلبیی خوێندنگە دەکات لەسەر ژیان و بژێویی گوندنشینەکان: چونکە ئەوسا ئاغا و داگیرکەران بە هەموو هێزو توانای خۆیان دژی کردنەوەی قوتابخانەکان بوون، بەڵام بۆ ئەوەی جووتیاران ناچار بکەن زەوییەکانیان پێ بدەن، حەزیان دەکرد منداڵان یارمەتیی خێزانەکانیان نەدەن و بچنە خوێندنگە. بەمجۆرەش خاوەن زەوی ناچارە واز لە زەوی‌و زاری خۆی بهێنێت و بە ئاغاکانیان بسپێرنەوە. (مەم) رەخنە لە کردنەوەی خوێندنگە ناگرێت، بەڵکو رەخنە لە یەکجار چەوساندنەوەی جووتیاران و دابین نەکردنی ژیان و بژێویی جووتیاران لەلایەن رژێمی پاشایەتی لە عێراقدا دەگرێت.

بێکاری و کێشە جۆراوجۆرەکانی لە چیرۆکی (کارمان دەوێ)دا لەلایەن چیرۆکنووس زەقکراوەتەوە و مەم تابلۆیەکی هونەریی لێ دروست دەکات و ئەوە دەخاتەروو، کە بێکاری بەهۆی تەمبەڵی و تەوەزەلیی خەڵکی کوردستان نەبووە، بەڵکو بێکاری کێشەیەکە لە کێشەکانی کۆمەڵگەی سەرمایەداری و هەر دەبێت روو بدات مادام ئەو جۆرە رژێمە باڵادەستە.

وەك بەروونی دیارە (مەم) زۆر بەتووندی پێ لەسەر هەرسێ جۆری چەوساندنەوە لە کۆمەڵگەی کوردەواری دادەگرێت کە بریتین لە:

(1) چەوساندنەوەی سیاسی.
(2) چەوساندنەوەی ئابووری.
(3) چەوساندنەوەی کۆمەڵایەتی.

ئەم لێکۆڵینەوەیە بەوردی بەدوای هۆکار و سەرەنجامەکانی ئەو کێشانە و ململانێی چینایەتی کە لە ئەنجامی هەرسێ جۆری چەوساندنەوە پەیدا دەبێت دەکۆڵێتەوە.

ململانێی چینایەتی لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا.

بەرلەوەی باسی ململانێی چینایەتی لە کۆمەڵگەی کوردەواری بکەین، پێویستە پێناسەیەکی ململانێی چینایەتی بکەین و بزانین "ململانێی چینایەتی"چییە ؟

بەگوێرەی (فەرهەنگی فەلسەفی) رۆزینتاڵ و یودین "ململانێی چینایەتی بریتییە لە زۆرانبازیی نێوان ئەو چینانەی کە بەرژەوەندییان پێکەوە نەگونجاو و ناکۆکە. مێژووی هەموو کۆمەڵگەکان، هەر لە کۆمەڵگەی کۆیلەکانەوە، بریتییە لە مێژووی ململانێی چینایەتی." [2]

کەواتە دەتوانین بڵێین ئەمە ململانێی نێوان چەوسێنەران و چەوسێنراوانە، ئەمەش سیمایەکی بنچینەیی هێزی بزووێنەرو بەرەوپێشەوەبەری هەموو پێکهاتەیەکی سۆسیۆ-ئابوورییە کە لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی

پەیدابوونی ناکۆکی لەبواری بەرهەمهێنانی کاڵا و دابەشکردنی ساماندا. جا لەگەڵ دەرکەوتنی کۆمەڵگەی چینایەتی، سەرتاپای مێژووی مرۆڤایەتی بووە مێژووی چینایەتی و هەڵایسانی ململانێیەکی تووند و نەبڕاوە لە نێوان چینەکاندا. مێژووی کۆمەڵگەی کۆیلایەتی بەگشتی بووە مەیدانی ئەم ململانێیە و کۆیلە و خاوەنەکەی لە هەموو ئاستێکدا بوونە رکابەر و دژەکاری یەکتری.

وەك زانراوە ململانێی چینایەتی زادەی رەوشی ئابووری و دژبەیەکایەتیی بەرژەوەندییە جیاوازەکانە. هەر بەرژەوەندیی چینایەتیشە روانین و رەفتار و بیرکردنەوەی چینە کۆمەڵایەتییەکان دیاری دەکات. بۆ نموونە چینی کۆیلەکان لەهەموو جۆرە موڵکداری و سامانێك بێبەش بوون و بوونە بەندەی سەردارەکانیان و تووشی گەورەترین چەوساندنەوە بوونەوە لە مێژوودا. دیاردەی خاوەندارێتیی کۆیلە سەرتاپای رۆژهەڵاتی ناوین و کیشوەری ئاسیای گرتبۆوە لە نێوان سەدەکانی هەشتەم تا شەشەمی پێش زایین.[3] هەر ئەمەش وایلێکردن بەبەردەوامی لەیاخیبوون و شۆڕشدابن بەرامبەر بەو خاوەنکارانەی کە ژیان و سامانی ئەوانیان داگیرکردبوو، بەخراپترین جۆر دەیانچەوساندنەوە. لە ئەنجامی ئەمەشەوە چینی کۆیلەکان شۆڕش لەدوای شۆڕش لەپێناو بەدەستهێنانی ئازادیی خۆیان و گەڕاندنەوەی مافی زەوتکراوی خۆیان بەرپا بکەن گەرچی شۆڕشەکانیشیان سنووردار بوو.

ململانێی چینایەتی بەهۆکارێکی گرینگی گواستنەوەی سیستەمی کۆمەڵایەتیی کۆن و پەڕپووت بەرەو کۆمەڵگەی نوێ و مۆدێرن دادەنرێت. لەو کۆمەڵگانەی کە پێکهاتەی ئابوورییان پێش سەرمایەداری بوو ئەم جۆرە ململانێیە کارێکی سروشتی و لەخۆوە بوو، بەڵام ئەم دیاردەیە گەیشتە ترۆپکی پێشکەوتن لە قۆناغی سەرمایەداریدا کە بەجۆرێکی هۆشیارانە و رێکوپێك هەستی پێدەکرا.

ئەوەی وەکو رۆژ ئاشکرایە ئەوەیە کە لە رژێمی سەرمایەداریدا ململانێی چینایەتی شتێکی ناچاری و خۆڵی نەپارێزراوە، چونکە هەمیشە ناکۆکییەکان لە ئەنجامی واقیعی ئابووری و باری سیاسیی هەردوو چینی بنەڕەتی کۆمەڵگە - بۆرژوازی و پرۆلیتاریا سەرهەڵدەدات.

لەم ململانێیەشدا چینی بۆرژوا هەوڵدەدات کۆنترۆڵی واقیع بکات و بەهەر نرخێك بێت نایەوێت گۆڕان لە پێکهاتە و هۆشیاریی خەڵکیدا روو بدات، کەچی چینی پرۆلیتاریا هەمیشە هەوڵ و کۆشش دەکات بۆ گۆڕینی ئەو واقیعە سەپێنراوە بە واقیعێکی مرۆڤانەی پڕ دادپەروەری و یەکسانی. کەواتە گۆڕینی ئاراستەی مێژوو و رووداو بەچینی کرێکار سپێردراوە و هەر ئەویشە لەسەر هەموو ئاستەکاندا خەبات دەکات. ئەم ململانێیە رەنگە ئەم سێ شێوازە بەخۆوە بگرێت: شێوازی ململانێی

ئابووری و سیاسی و ئایدیۆلۆژی.

ئامانجی ململانێی ئابووری ئەوەیە کە کرێیەکی زۆرتر و کاتی ئیشکردنی کەمتر و هەلی لەبار بۆ کاروفرمان بهێنێتە کایەوە. جا لەودەمەی کە چینی بۆرژوازی هەوڵی هەژارترکردنی چینی کرێکار دەدات، چینی کرێکاریش ئاست و رادەی هۆشیاریی گەشە دەکات، هەوڵی رزگارکردنی یەکجارەکیی خۆی لە جەور و ستەمی زۆرداران و کۆت و بەندی ئاڵۆزییەکانی ئیش و کاردا دەدات و دەیەوێت خۆی لەو بارودۆخە دژوارە رابپسکێنێت.

ململانێی سیاسیش بەشێوەیەکی سەرەکی لەپێناو دەسەڵاتگرتنەدەست و بەکارهێنانی هێزە بۆ پاراستنی بەرژەوەندییە چینایەتییەکان. هەڵبەتە هەریەکە لە چینی بۆرژوازی و چینی کرێکار بەوپەڕی هێز و توانایانەوە هەوڵی دەسەڵاتگرتنەدەست و پاراستنی ئەو دەسەڵاتە دەدەن.

شێوازی سێیەمی ململانێی چینایەتی بریتییە لە شێوازی ململانێی ئایدیۆلۆژی. هەر یەك لەو دوو چینە نەیارو ناکۆکەی کۆمەڵگە روانین و بیروباوەڕی تایبەتی خۆی هەیە لەبارەی چۆنیەتیی مامەڵەکردن لەگەڵ واقیع و چۆنیەتیی بەڕێوەبردنی. ئایدیۆلۆژیای چینی بۆرژوازی هەمیشە دەیەوێت کرێکاران لەخشتەبەرێت و دەستەمۆیان بکات، بەڵام ئایدیۆلۆژیای چینی کرێکاران هەردەم ئەندامەکانی خۆی بەرۆحێکی خەباتکارانە و فیداکارانە پەروەردە دەکات بۆ گۆڕینی ئەو واقیعە مەنگ و وەستاو و بێتامەی بۆرژوازییەکان بە واقیعێکی پڕهیوا و ئومێدبەخش.

چینی کرێکارانی وڵاتانی تازە پێگەیشتوو بریتین لەو جووتیار و چینە رەشورووتەی خەڵك کە بەخراپترین شێوە دەچەوسێنرێنەوە و لە هەموو مافێکی ژیاری بێبەشکراون و هەرکاتێکیش داوای مافی زەوتکراوی خۆیانیان کردبێت یان لەنێو خڵتانی خوێن گەوزێنراون و یانیش گوندبەدەر و شاربەدەر کراون. هەربۆیەش چینی رەشوڕووت لەوە پتریان لەدەست نەهاتووە کە بەناچاری یەك بگرن و خۆیان لەدەست جەور و ستەم راتەکێنن.

ململانێی چینایەتی لەپاڵ ئەوانەی باسمان کردن کۆمەڵێك ئامانجی دیکەی هەیە: لەوانە سڕینەوەی شوێنەواری دابونەریت و بیرکردنەوەی کۆن لە پێناوی هێنانەدیی روانین و بیرکردنەوەیەکی نوێ لە کۆمەڵگەدا.[4]

جا ئەگەر سەرنجێکی ورد لە کۆمەڵگەی کوردەواری بدەین دەبینین هەمان ململانێ و زورانبازیش زۆر بەتووندی و زەقی لەناو کۆمەڵگەدا رەنگی داوەتەوە و چینەکان هەریەك بەجۆرێك داکۆکی و بەرگری لە مافەکانی خۆی دەکات و هەرچینەش روانینی تایبەت بەخۆی لەناو ئەندامانی خۆی پەرە پێ دەدات و خۆی ئامادە دەکات بۆ بەرەنگاربوونەوەی چینە نەیارەکەی.

ململانێی چینایەتی لە کۆمەڵگەی کوردەواریدا

هەر لە سەرەتای پەیدابوونی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتییەوە، مرۆڤ هەوڵی داوە دەست بەسەر هێزە سروشتییەکاندا بگرێت — هەڵبەتە ئەمەش بۆتە هۆی ململانێیەکی زۆر توند و هەندێك جاریش خوێناوی لەنێوان خۆی و دەوروبەر و سەرجەم هێزە سروشتییەکاندا. لەو کاتەدا ململانێی مرۆڤ لەپێناوی مانەوەدا بووە بۆ بەدەستهێنانی بژێوی رۆژانەی خۆی. جار وابووە هێزە دەرەکییەکان زۆر لە سەرووی توانای مرۆڤەوە بوون، هەربۆیەش تاکەکان بەناچاری پاڵیان پێکترداوە بۆ ئەوەی بەسەر ئەو هێزانەدا سەربکەون. ئەمەش بە سەرەتای پێکهاتنی ژیانی بەکۆمەڵ لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دادەنرێت. هەڵبەتە میللەتی کوردیش لەم یاسایە بەدەر نەبووە و ئەویش سەرەتا بەهەمان قۆناغ و ئەزموونلدا رەتبووە.

لەکۆنەوە مرۆڤی سەرەتایی لەشێوەی گرووپی راوکەری سەرەتایی لەناو ئەشکەوت و پەنایان ژیانی بەسەربردووە. بەتێپەڕبوونی کات ئەو گروپانە هەوڵیانداوە هۆز و پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی رێکوپێکتر دروست

بکەن و لە گروپی مرۆڤی راوکەرەوە ببنە گوندنشین و لە رێگای کشتوکاڵ و ماڵیکردنی ئاژەڵەوە بژێویان دابین بکەن.

لە ئەنجامی ئەو هەنگاوانەوە سەرمایەی مرۆڤ زیادی کردووە و بەرهەمی کۆمەڵگەش لە پێویستیی خۆی پتر بووە و بۆیەش هەوڵی داوە ئەو بەرهەمە زیادانە بگۆڕێتەوە بەو شتانەی کە پێویستی پێیەتی. هەر ئەم هەوڵ و توانایەی مرۆڤی سەرەتایی بووە هۆی دابەشبوونی کارو چینە کۆمەڵایەتییە جۆربەجۆرەکان.

سەرەنجام میر و ئاغا و دەرەبەگ و دەوڵەمەند و هەژار و خاوەن زەوی و جووتیار پەیدابوون و کۆمەڵگە لە قۆناغی سەرەتاییەوە بەرەو قۆناغی دەرەبەگایەتی هەنگاوی نا. چەندین رۆژگاری دوورودرێژ بەسەر کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا تێپەڕیوە و کۆمەڵگەی کوردەواریش لەم جۆرە دابەشبوونەی چین و توێژە کۆمەڵایەتیانە بێبەش نەبووە.

لە زۆربەی کۆمەڵگەکانی سەرانسەری دونیادا، بەتایبەتیش لە کۆمەڵگە پێشکەوتووەکانی مرۆڤایەتیدا، سەدەی بیستەم بەسەدەی بەتینبوونی ململانێی چینایەتیی نێوان چینی سەرمایەدار و چینی پرۆلیتاریا ناسراوە. بەڵام بەحوکمی ئەوەی کۆمەڵگەی کوردەواری کۆمەڵگەیەکی دواکەوتوو بووە لەرووی شارستانییەتەوە، بۆیە ئەم ململانێیە لەنێوان چینی گەندە بۆرژواو نیمچە فیوداڵ و چینی رەشوڕووتی کوردستان بووە.

ئەمەش بۆیە وابووە چونکە تا ناوەڕاستی سەدەی بیستەمیش لە کوردستاندا چینی دەرەبەگی راستەقینە دروست نەبووبوو، چونکە نیمچە دەرەبەگ و گەندە بۆرژواکانی کوردستان راستەوخۆ لەژێرفەرمانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستاندا کاریان دەکرد. ئەمەش وای لەوانکرد نەبن بە دەرەبەگ و بۆرژوای راستەقینە و نەبنە خاوەنی ویست و خواستی خۆیان، بەڵکو وابەستەی فەرمانی دەوڵەتە داگیرکەرەکان بن.

جا هەر لەم روانگەیەشەوە دەبینین چیرۆکەکانی چیرۆکنووسی بەهەشتی (محەمەد مەولود مەم) بەوپەڕی راستگۆیی و هونەرییەوە ئەو توندوتیژی و ململانێی چینایەتییەی ناو کۆمەڵگەی کوردەواریی تۆمارکردووە و لەقالبێکی هێندە هونەریانە دایرشتوونەتەوە کە وابزانیت خۆت بەشێوەیەکی راستەوخۆ بەشدارییت لەو هەموو بەسەرهات و گێرمە و کێشانەی ئەو سەردەمە پڕ نەهامەتییەی بەسەر چینە رەشوڕووتەکاندا تێپەڕیوە، هەرئەمەش وایکردووە کە بەبێ خوێندنەوەی چیرۆکەکانی ئەم شاکارنووسە کەلێنێك بکەوێتە تێگەیشتنی نەوەی داهاتوو لەبارەی سەردەم و رۆژگارو بەسەرچووەکانی کۆمەڵگەی کوردەواریمان.

ململانێی چینایەتی لە چیرۆکەکانی مەمدا

(مەم) بەشێوەیەکی گشتی بە چیرۆکنووسی خەڵکی چەوساوە دەژمێردرێت، چونکە ئەو چ وەکو مرۆڤ و چ وەکو چیرۆکنووس هەمیشە لایەنگری و سۆزداری خەڵکە چەوساوە و رەشوڕووتەکەی کۆمەڵگەی کوردەواری بوو، هەر ئەمەشە وایکردووە کە خەڵکە رەمەکی و رۆشنبیرەکە زۆر بەتام و چێژەوە چیرۆکەکانی بخوێننەوە. کەم چیرۆکنووس هەن هێندەی ئەو خەمخۆری کێشەی چەوساوەکانی وڵاتەکەی بووبن و کەمتریشن ئەو چیرۆکنووسانە کە بەشێوەیەکی هونەریانە و راستگۆیانە و مرۆڤپەروەرانە مامەڵەیان لەگەڵ کێشەکانی ئەوان کردبێت. هەڵبەتە ئەمەش لەئەنجامی تێگەیشتنێکی قووڵی نووسەرەوە دێت لەخواست و هیوا و ئازارو چەرمەسەری ئەو چینە ژێرپێخراوە، چ لەلایەن دوژمنە بێگانەکانەوە و چ لەلایەن نیمچە دەرەبەگ و گەندە بۆرژوا و بەکرێگیراوانی رژێمە جۆراوجۆرەکانەوە. بەلای منەوە زۆربەی زۆری چیرۆکەکانی (مەم) شایستەی ئەوەن کە لەو روانگەیەوە شی بکرێنەوە، بەڵام لەبەر کورتیی ماوەو مەودای کەمدا لێرە تەنیا شەش چیرۆك دەخەینە بەرتیشکی لێکۆڵینەوەکەمان. هەڵبەتە ئەو شەش چیرۆکە لەوانەن کە کێشە و ململانێی چینایەتی و چەوساندنەوە و سەرکوتکردنەوە و بەرەنگاربوونەوەیان زۆر بەزەقی تێدا دیارە، ئەگینا زۆرینەی چیرۆکەکانی (مەم) لەدەوری هەمان بابەتدا دەسوڕێنەوە و دەکرێ لە دەرفەتێکی تردا لێکۆڵینەوە لەسەر ئەوانیش بکەم.

1) چیرۆکی "ئاسۆ و دووچاوی لێڵ"

ئەم چیرۆکە بریتییە لە دوو تابلۆی پەیوەندیداری لێکجیانەکراوە. هەردووکیان بە تاڵەداوی چەوساندنەوە و ستەم بەیەکتری بەستراونەتەوە. یەکەم تابلۆ دیمەنی ئافرەتێکی سەرلێشێواوی رەشبینی کلۆڵە، کە لەبەر هەژاری و بێکەسی بریاری کوشتنی خۆی و منداڵە ساواکەی داوە. دووەم تابلۆشیان دەربارەی کۆمەڵێك کرێکارە بەنزیك ئەو کۆڵیتەدا رەت دەبن کە ئەو ئافرەتە کلۆڵە خۆی تێدا حەشارداوە.[5]

چیرۆکنووس لەم چیرۆکەدا خێزانی جەنگاوەرێکی کوردستانی رۆژهەڵات دەکاتە چەقی بایەخ پێدان. دوای ئەوەی کۆماری مەهاباد[6] بە پیلانی نۆکەرانی ئیمپریالیزم دەکەوێت و مێردەکەی شەهید دەکرێت. ئەو ئافرەتە هیچ شوێنێکی نامێنێت بۆ ئەوەی پەنای بۆ بدات جگە لە کوردستانی باشوور/ عێراق و لەم دیوەش کەس نادۆزێتەوە تا گوزەرانی خۆی و منداڵەکەی مسۆگەر بکات یاخود دالدەیان بدات. ئەمەش وا دەکات ئاسۆی ژیانیان بە جارێك تاریك بێت و ژیانیان لێ تاڵ بێت و خۆکوشتن بە باشترین رێگەچارە بزانێت.[7]

چیرۆکنووس بەخێرایی زوومی کامێراکەی لەو ئافرەتە کلۆڵەوە دەگوازێتەوە سەر کۆمەڵێك کرێکار کە بەرەو کارکردن دەچن و بەدەم رێگاوە خەریکی گفتوگۆن. هەریەك لەم کرێکارانە خەمی دڵ و دەروونی خۆی بەجۆرێك دەردەبرێت. ژیانی هەریەك لەم کرێکارانە جۆرە درامایەکی تراژیدیایە کە هەموویان بەدەست یەك باری ناهەموارییەوە دەناڵێنن کە بریتییە لە چەوەساندنەوەیان و پێشێلکردنی هەموو مافێکی ژیانیان لەلایەن دەسەڵاتداران و چینی سەرەوەی کۆمەڵگە کە یاری بە ژیان و چارەنووسی یەکەیەکەیان دەکەن. ئەو تراژیدیایەی ژیانیشیان بۆیە پەیدابووە، چونکە دەوڵەمەندان و چینی دەسەڵاتداران ژیانێکی خۆش و پربەختەوەری لەسەر حیسابی ئەوان بەسەردەبەن، بەڵام کرێکارەکان هێندە لە ژیان بێزارن کە یاخیبوون وەکو چەخماخە لەناوچاوی یەکەبەیەکەیان بریسکە دەدات.

نووسەر دیسان رووی کامێراکەی خۆی دەگوازێتەوە سەر دیمەنی ئافرەتە هەژارەکە کە هیچ کارێکی لەدەست نایەت بیکات تا پاداشتی باوکی ئەو کۆرپەیە بداتەوە — ئەو باوکەی کە خۆی لەپێناوی ئەم کۆمەڵگەیەدا بەخش کردووە. کۆمەڵگەش زۆر بێ باکانە و جارجارەش دڵرەقانە رەفتاریان لەگەڵدا دەکات. بۆیەش نووسەر رەخنە لە کۆمەڵگە دەگرێت و بەناپاکی تاوانباریان دەکات. جا لەئەنجامی ئەو بارودۆخە سەخت و دژوارەی کە پێیدا رەت دەبێت دایکەکە بریار دەدات کە جگەرگۆشەکەی خۆی بەدەستی چارەنووس بسپێرێت و لەسەر شەقامەکە بەجێی بهێڵێت. بەم دیمەنە تراژیدییە جەرگتەزێنە دایکەکە کۆتاییەکی زۆر ناخۆشتر بەبازنەی تراژیدیای ژیانی خۆی دەهێنێت.[8]

2) چیرۆکی "چۆن جووتی ئاغامان بەردا"

بایەخی ئەم چیرۆکە لەوەدایە کە راپەرینێکی ئافرەتانە نەك هی پیاوان دەکاتە بابەتی نووسین، ئەمەش ئەوپەری چاونەترسی و دڵقایمیی گەرەکە، چونکە ئافرەتان لە دژی ئاغا و دەستوپێوەندو نۆکەرانی ئاغا راست دەبنەوە. هۆی ئەم راپەرینە چەوساندنەوەی لەرادەبەدەری چینی رەشورووتە تارادەی بەگرتندانی پیاوانی دژ بە ئاغا لەلایەن میرییەوە. هەڵبەتە وێرای لایەنە ئابووریەکەی چەوساندنەوەی چینی جووتیاران، ئاغاو نۆکەرەکانیان ژیانی خێزانی و کۆمەڵایەتیی خەڵکی ناگوێرایەڵ تێکدەدەن، ئەمەش نەك تەنیا کار لە رەوشی ئابووریی ئەو خێزانانە دەکات کە پیاوەکانیان گیراون، بگرە باری سۆزداریی ژنە جووتیارەکانیش دەشڵەژێنێت.

بۆ ئەم مەبەستەش (پوور ئەستی) ژنانی ئاوایی لە سەرکانی کۆدەکاتەوە و لەگەڵ (شەهلای کچی سۆفی پیرۆت)دا پیلانێکی رێکوپێکیان بۆ دادەرێژن و هەرئەوانیش سەرکردایەتی ئەم راپەرینە دەکەن. جا بۆ بەیانیی رۆژی دواتر کە ژنان چاویان بەو بڵێسە و دووکەڵە دەکەوێت کە لە مزگەوت و کۆشکی ئاغا بەرز دەبێتەوە، ئەوانەی ماویشن دەکەونە ویزەی خوبزەکانی ئاغا و لەسەر زەوییەکانیان دەریان دەپەرێنن.

سەرەنجام پوورئەستی و شەهلا شەهید دەبن و یەکەم بڵیسەی یاخیبوون بەمەرگی ئەوان تەواو دەبێت. هەڵبەتە ئەم چیرۆکە یەکێکە لەو چیرۆکانەی دوولایەن دەگرێتەخۆ- لایەنە رووکەشەکە و لایەنە رەمزییەکەی.[9] هەندێك جار چیرۆکنووس بەوە تاوانبار دەکرێت کە گیانی ورەبەردانی تێدا زاڵە بەسەر رۆحی هاندانداٍ، یان دوورە لە واقیعەوە. [10]

ئەگەر وردتر بڕوانینە چیرۆکەکە هەر لە ناونیشانی چیرۆکەکەوە بۆمان دەردەکەوێت کە ململانێی چینایەتی لەم چیرۆکەدا لە نێوان چینی ئاغا و چینی رەشوڕووتی کوردە، هەروەها لە ناوەڕۆکی چیرۆکەکەدا دەبینین کە ئاغا سیمبوڵی چینی چەوسێنەرە و بەگەلێك شێوە چینی رەشوڕووتی رەتاندووە.

سەرەتای ئەم چەوساندنەوەیە لە رێگای مەلایەتییەوە بووە کە ئەویش سیمبۆڵی ئایینە. مەلای بەناو ئایینپەرست و دادپەروەر یەکەمجار دەست بەسەر هەندێك زەویدا دەگرێت و ئەم دەست بەسەرداگرتنەش بەرەبەرە پەرەدەسێنێت و دەسەڵاتەکەش هێواش هێواش مۆرکی ئایینی لەدەست دەدات و دەگۆڕدرێت بۆ دەسەڵاتی چینایەتی و دەرەبەگایەتی کە پشتاوپشت لە باوکەوە بۆ کوڕ دەمێنێتەوە.

هەڵبەتە لە سەرەتای داگیرکردنەکەدا چینی جووتیاران دەبەنگ و بێهۆش کرابوون بەهۆی پڕوپاگەندە و ئایدیۆلۆژیە جۆراوجۆرەکانی داگیرکەرانەوە، بەڵام لەگەڵ تێپەڕبوونی کات، رۆژ لەدوای رۆژ، ئەم چینە دەبێتە خاوەنی هۆشیاری چینایەتیی خۆی. سەرەنجام ململانێیەکە بەتووندترین شێوە دەستپێدەکات.

چیرۆکنووس داگیرکارییەکانی زەویمان لەسەر زاری پیرێژنێك بۆ باس دەکات کە چۆن لە رێگای مەلا و دەست و دایەرەکانییەوە زەویی خەڵکە بەسەزمانەکە بەتاڵان بردران. ئەم کێشەیە لە ئەوروپای سەدەکانی ناوەڕاست بەشێوەیەکی دی رەنگی دابۆوە کاتێك دامودەزگاکانی کڵێسا و پیاوانی ئایینی بەناوی خوداو پێغەمبەرانەوە جووتیارانیان دەچەوساندنەوە.

بەڵام لەو کوردستانەی خۆماندا کێشەکە زۆر دڕندانەتر و پڕزەبروزەنگتر خۆی دەنواند. کاتێك جووتیاران یاخی دەبوون یان زەویەکانیان نەدەدا بەئاغاکانیان، ئەو چینە رەشوڕووتەی کورد بەسەدان فڕوفێڵی ئایینی و یاسایی لە مافە شارستانییەکانیان بێبەش دەکران و هەندێك جاریش بەزۆری دەخزێنرانە ناو کونی زیندانەوە.

لەم چیرۆکەدا چینی چەوساوە ئافرەتانی گوندن کە تا ئەوپەڕی بەشێوەیەکی دڕندانە چەوسێنراوەتەوە و لە هەموو مافێکی مرۆیی و شارستانی بێبەشکراون و هیچ رێگایەکیان بەدەست نەماوەتەوە جگە لە قوربانیدان بەجەستە نازدارەکانی خۆیان. ئەمەش لە رێگای بەگژداچوونەوەی دەسەڵاتی ئاغا نەبێت بەهیچ شتێکی تر نابێت. هەڵبەتە نەخشەدانەر و پلاندانەری ئەم بەگژداچوونەوەیە (پوورئەستی)یەو راپەڕێنەر و سەرمەشقی ژنانی گوندیش (شەهلای کچی سۆفی)یە.

رووبەڕووبوونەوەکە ئەوکاتە دەستپێدەکات کە پیاوانی ئاغا دەچنە سەرزەویی جووتیاران بۆ ئەوەی جووتی لێ دابەستن، ئافرەتەکان زۆر ئازایانە بەگژ ئەم فەرمانەی ئاغادا دەچنەوە. سەرەتا بە تکا و پاڕانەوە داوایان لێدەکەن جووتەکە دانەبەستن، بەڵام پیاوانی ئاغا زۆر ناجوامێرانە وەڵامی ئەو ئافرەتانە دەدەنەوە و سووکایەتییان پێدەکەن.

لەپڕەوە گرکانی رق و کینەی پەنگخواردووی چەوساوەکان لە دژی زۆرداران دەتەقێتەوە و ئافرەتان بەچەشنی پڵنگی بریندار پەلاماری پیاوانی ئاغا دەدەن و ئاگر لە ماڵی ئاغا و مزگەوت بەردەدەن و هەردوو شوێنی چەوساندنەوە خاپوور دەکەن، ئەمەش نیشانەی کۆتایی پێهاتنی سیستەمی زۆرداری و چەوساندنەوەی چینایەتی و ئایینییە.

کۆتایی چیرۆکەکە بەکوشتنی هەردوو پاڵەوانی چیرۆکەکە (پوورئەستی)ی دووربین و (شەهلای کچی سۆفی) ئازا و چاونەترس تەواو دەبێت. خوێنی ئەو دوو پاڵەوانە لەکۆتایی چیرۆکەکەدا تێکەڵ بەخاکی گوندەکەیان

دەبێت کە ئەمەش نرخی ئازادییە.[11] (مەم) دەیەوێت ئەو ڕاستییە بۆ هەموولایەك بخاتە ڕوو کە ئەستەمە شۆڕش بەبێ قوربانیدان سەرکەوتن بەدەست بهێنێت.

3) چیرۆکی "هەبوو نەبوو"

لەم چیرۆکەدا (مەم) سوودی لە گەنجینەی ئەفسانەی کوردەواری وەرگرتووە و بەدەستەواژە هەرە ناودارەکەی (هەبوو نەبوو) چیرۆکێکمان بۆ دەگێڕێتەوە کە لە داپیرەی بیستوویەتی. ئەم چیرۆکە باسی سەردەمێك دەکات کە تازە شەڕی جیهانی کۆتایی پێهاتبوو و بێگانان هاتبوونە ولات و گوایە ئەوان بۆ ئەوە هاتوون دادپەروەری بۆ ئەم میللەتە بهێنن و دروشمە بریقەدارەکانیان لە هەموو شارو گوندو کوچەو کۆلانێکی ولاتدا بلاوەکردەوە. بەمجۆرە زۆر بەسانایی مێشکی خەلکانی ساویلکە دەشۆنەوە و وایان لێدەکەن بەدوای سەرابی مرۆڤخلەتێنی بێگانان بکەون.

(کابانی)ی پالەوانی ئەم چیرۆکە یەکێك دەبێت لەوانەی کە ئەم قسانە دەچێتە ناخ و دەروونییەوەو واتێدەگات ئەو بێگانانە هاتوون مافی زەوتکراوی زەوتکراوان بسێننەوە، ئەویش چونکە زۆر لەمێژبوو زەوییەکەی لەلایەن (عەولاغا)ی ستەمکارەوە لێ داگیرکرابوو و خۆی و خێزانەکەی لە گوند دەرکرابوون، خۆی بەخاوەن ماف دەزانی بۆ ئەوەی ئەو زولمەی لەسەر لاببردرێت. جا بەو هیوایە و هەزار خۆزگە و ئومێدەوە ڕێگای شار دەگرێتەبەر.[12]

لێرەدا چیرۆکنووس کەشوبای چیرۆکەکەی لەگەل باری دەروونی قارەمانەکانی گونجاندووە[13]، کاتێك بەهەموو دلخۆشی و ئومێدێکەوە بەرەو شاری هەولێر بەرێ دەکەوێت، نووسەر دیمەنی مانگەشەوێکی فێنکی بەهاریمان بۆ دەکێشێت و بەدەم ڕێگاوە وردە گۆرانیان دەلێتەوە:

لە دیبەگەیە (دیبەگەیە) لە (دیبەگەیە)

یاری من دەلێ ی (دەلێ ی) بووکەشووشەیە.[14]

ئەم زەوق و خۆشییەش لەئەنجامی ئەو هیوایەدا پەرپوەتە سینەی کە بەمزووانە زەوییەکەی بۆ دەگەڕێتەوە و ئیدی چیتر کەس ناتوانێت زولم و ستەمی لێبکات و لەمەودوا یاسا بالادەست دەبێت. ئەم هەستە دەروونییە (کابانی) ی هێندە بەهێزکردبوو تەنانەت بەو هەموو بێهێزییەی خۆشیەوە سەری لەخۆی سورمابوو کە هێندە بەتاو دەڕوات.

(کابانی) سکالانامە بۆ دادگا بەرز دەکاتەوە و داوای گەڕانەوەی مافی زەوتکراوی خۆی لەوانە دەکات گوایە هاتوون دادپەروەری جێبەجێ بکەن، بەلام دوای گوێگرتن لە دادنامەکەی دادپەروەرەکەی چارەسەرێکی هێندە سەیروسەمەرە بۆ براندنەوەی ئەو کێشەیە دادەنێت کە بۆنی گالتەپێکردنی لێدێت.

(مەم) ئەوەندە کاریکاتۆریانە ئەو دیمەنە دەکێشێت کە خوێنەر لە کۆتایی چیرۆکەکەدا پێکەنینێکی تال دەیگرێت، چونکە کێشەی مافخوراوان هەرگیز بەمجۆرە ڕێگایانە چارەسەر ناکرێت. چارەسەرییەکەی دادپەروەر ئەوەیە کە پێشبرکێیەك لەنێوان (کابانی) و (عەولاغا)دا بکرێت و تا شوێنێکی دیاریکراو رابکەن. هەرکامەیان پێشتر گەیشتە جێگای مەبەست ئەویان براوەیە، هەرکامەشیان نەگەیشت ئەویان دەبێتە دۆڕاو.

هەلبەتە ئاغای تێروپڕ و لەش ساغ و تەندروست لە بەرامبەر (کابانی)ی ڕەشورووتی برسی و تێنوو هەر براوە دەبێت! (مەم) بەئەنقەست ئەم کۆتاییە سەیرەی بۆ چیرۆکەکەی داناوە، چونکە دەیەوێت پێمان بلێت ئا ئەمەیە ئەو دادپەروەرییەی کە بێگانان دەیانەوێت لە ولاتدا بیسەپێنن. دادپەروەرییەك کە تەنیا لە خزمەتی چینی زۆرداران و لە دژی چینی زۆرلێکراوە.[15]

4) چیرۆکی "خەلکەکە چۆن بوون بە... گا"

چیرۆکگێڕەوە لەسەر زمانی داپیرەیەوە دەنگوباسی سەردەمی خۆیمان بۆ دەگێڕێتەوە، کە کاتی خۆی

چۆن سواری چەرخ و فەلەك دەبوون و دەگەیشتنە ئەو شوێنانەی دەیانویست. هەروا دەڵێت ئەو شتانەی ئەمڕۆ هەن لە كۆنیشدا هەبوون و پتریش، بەڵام بەهۆی لێكترازانی كۆمەڵ و نەمانی بڕوا لەنێوان ئەندامانی كۆمەڵگەدا، فەرمانڕەواكانی ئەو سەردەمە دەستیان بەسەرداگرتوون و مۆری دیلێتییان پێوە ناون، تا ڕۆژێكیان (خالۆ میكایل) بۆ كارێكی زۆر پێویست دەچێتە دەرەوەو بەچەشنی گایە دەم داچەقیوەكە باسكی رووتی وەكو داری ئاڵا لە جامی ئۆتۆمبێلەكە دەهێنێتە دەرەوە تا هێندە تووشی چەندوچون نەبێت. كەچی كابرای كاربەدەست ئەم كارە بەشتێكی گاڵتەجارانە دەژمێرێت و زۆر بەتوندی رەفتاری لەگەڵدا دەكات.

ئەم چیرۆكە دەربارەی هەڵسوكەوتی دەسەڵاتدارانی عێراقە لە شۆڕشی ئەیلولدا، كاتێك حكومەت لە هەموو لایەكەوە تەنگی پێ هەڵچنرابوو و زەبری كوشندەی بەردەكەوت، ئەویش بۆ ئەوەی دەست بەسەر ئەم رەوشە دابگرێت و خەڵكی چاوترسێن بكات و هەندێك لە چالاكییەكانی پێشمەرگە كەم بكاتەوە، دەیان خاڵی پشكنین و كۆنترۆڵی لەسەر شەقامەكان دامەزراندبوو، داوای پسوولەیان لە خەڵكی دەكرد، چونكە گومانیان لە هەموو كەسێك دەكرد و هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ بێبڕوایی حكومەت بەخەڵك و ئەمەش سەرەنجامی ئەو بارە نالەبارەی دەست بەسەراگرتن و روانینی رەگەزپەرستانەی دوژمن بوو بەرامبەر بەرۆڵەی كورد.

چیرۆكنووس هۆی دواكەوتنی میللەت دەخاتە ئەستۆی ئەو دەستەیەی كە لەلایەن رژێمە گەندەڵەكانەوە دەسەڵاتیان پێبەخشراوە بۆ چەوساندنەوەی خەڵكی رەش و رووت، چیرۆكەكەش بەتەكنیكێكی نوێ نووسراوە و مێژوو تیایدا رۆڵێكی بەرچاو ناگێڕێت، هەروەها هەر لە زمانی داپیرەوە كە هێمای مێژووی مرۆڤایەتییە، دەگەڕێینەوە بۆ ئەوكاتانەی كە بیری سواربوونی چەرخ و فەلەك هەبووە بۆ گەڕان بە ئاسماندا و گواستنەوەی مرۆڤ لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێكی تر، ئەمەش بەئاشكرا دیارە كە چیرۆكنووس سوودێكی چاكی لە ئەفسانە و فۆلكلۆری كوردی وەرگرتووە.

(مەم) هۆی پەیدابوونی ئەم بیرۆكە ئەفسانەییە سەیرانە دەبەستێتەوە بەو رژێمە گەندەڵانەی ئەو سەردەمانەوە. (مەم) رژێمەكانی ئەو سەردەمانە بەوە تاوانبار دەكات كە ئەوان هیچ جۆرە گۆڕانێكیان لە ژیانی تایبەتی و فیكریی خەڵكدا بەرپا نەكردووە تا خەڵكی باوەڕ بەم بیرۆكە ئەفسانەییە سەیرانە نەهێنن، بەڵكو بە پێچەوانەوە، ئەو رژێمانە زۆریان پێخۆشە كە میللەت لەناو دەریای نەزانیدا هەتا هەتایە مەلە بكات، چونكە ئەوان تەنیا بیریان لە كورسی حوكمڕانیی خۆیان كردۆتەوە و هیچی تریش. كەچی دەبوایە ئەوان رێنیشاندەرو رابەری گەل بوونایە و لەخزمەتی گەل خۆیان تەرخان بكردایە و هۆیەك بوونایە بۆ بزواندنی بیری پێشكەوتنی میللەت، هەروەكو لە ئیمپراتۆریەتەكانی گریك و رۆم لە سەرەتادا ئەمە بەدی دەكرا و هەر ئەمەش بووە هۆی ئەوەی دەیان نووسەری مەزنی وەكو (سۆفۆكلیس و ئەسخیلەس و یۆریپیدیس و هتد) و هونەرمەندی گەورە و فەیلەسوفی بلیمەتی وەكو (سوقرات و ئەفلاتون و ئەرەستۆ و هیراكلیتس و هتد) بێنە كایەوە كە تا رۆژی ئیمڕۆش هەموو مرۆڤایەتی لەبەر روانینی تیشكی بیرەكانی ئەوان دیاردەكانی ژیان لێك دەداتەوە.

لەم سەردەمەی پاڵەوانی چیرۆكەكە تێیدا دەژیت، ئازادی میللەت هێندە تەسك كراوەتەوە كە تەنانەت هەموو جووڵەیەكی سروشتی و ناسروشتیش بەمانای بێزاری پیشاندان و گاڵتەكردن بەبڕیارەكانی حكومەت و دەسەڵاتدارانی سەروو لێك دەدرێتەوە. هەر لە سەرەتای چیرۆكەكەوە چیرۆكنووس زۆر كۆمیدیانە وەسفی باسك هەڵكردنی (خالۆ میكایل) دەكات و دەست دەرهێنانی لە ئۆتۆمبێلەكە بە دژەكردارێك لێك دەدرێتەوە. گوایە ئەم بۆیە وادەكات تا گاڵتە بە بڕیارەكانی میری بكات و هەر بەم بیانووەشەوە تاوانبار دەكرێت و دەیانەوێت لە كونی زیندانی بپەستن و هێندێك پارەی پێ ببژێرن.

هەوڵدانی (خالۆ میكایل)ی بەسەزمان بۆ تێگەیاندنی لێپرسراوە ملهوڕەكان بێ سوودە و نووسەر ئەم هەوڵەی ئەو وەكو جووڵانەوەی ئەو گایانە وەسف دەكات كە كڕیار دێتە سەریان و لاشەویلاگیان لێك دەكەنەوە

تا بزانن ئایا تەمەنی ئەم گایە لە ددانەکانیەوە چەندە، هەر بۆیەش خەڵکەکە وەکو گای جووتیاریان لێهاتووە، هەرکەسێك ببینن بەبێ دەستی خۆیان دەمی بۆ دەکەنەوە جا ئەو کەسە کرێیار بێت یاننا. ئەمەش جووڵەیەکی سروشتیی بێ مەبەستە و خەڵك رەنگە بە گرژی یان تووڕەبوونیان تێ بگەن، بەڵام ئەوەی مایەی ئومێدە خەڵکەکە تاسەر هەر بە گایی نامێننەوە و رۆژێك دادێت بەم بارودۆخە رازی نەبن. 16

5) چیرۆکی "بارکەین لە گوند"

ئەم چیرۆکە باسی سەردەمی پاشایەتی دەکات لە عێراقدا کە میری لە گوندە دیار و گەورەکانی کوردستاندا پڕوپاگەندەی ئەوەی دەکرد گوایە قوتابخانە دەکاتەوە و منداڵانی گوند فێرەخوێندن دەکات و بەمجۆرە دوارۆژێکی گەش و رووناك بۆ هەموو لایەك مسۆگەر دەکات، بەڵام ئەوەی کە فەرمانڕەواکانی ئەو سەردەمە هیچ حیسابێکیان بۆی نەکردووە ئەوەیە کە بەهیچ جۆرێك بیریان لەوە نەکردۆتەوە ژیان و بژێویی هەژاران بەجۆرێك لە جۆرەکان دابین بکەن، تاوەکو کاتێك منداڵانی گوند لە کارەکانیان دەکێشرێنەوە هیچ کاریگەرییەکی خراپی نەبێت لەسەر تێکدانی شیرازەی بژێوی و ژیانی ماڵە جووتیارە هەژارەکان.

وەك هەموو کەسێکی شارەزا لە کاروباری گوند دەزانێت کە زۆربەی خێزانە جووتیارەکان لە کاروباری کاسبیاندا پشت بەمنداڵان دەبەستن بۆ راپەڕاندنی کارەکانیان – هەر لە ئیشوکاری ناو کێڵگەوە بیگرە تا دەگاتە ئاژەڵ بەخێوکردن و جەنجەڕ و شوانی و گاوانی و بەرخەوانی.[17]

(مەم) بۆ ئەوەی رووداوەکە هێندە گرژتر و بەتینتر بکات، چیرۆکەکەی خۆی لەبارەی ژیانی ناهەمواری خێزانێکی هەژارەوە داناوە کە لە هێزی بازوویان بەولاوە هیچی تریان نییە نانی پێ پەیدا بکەن و پێی بژین. ئەم خێزانە ئەگەر بە (شۆڕۆ)ی کوڕیان نەخوێنن، خۆیان دەخەنە نێوان دوو بەرداشەوە – یان دەبێ ئازاری بەندکردن و سزادان لەلایەن میرییەوە بچێژن، یانیش دەبێ بەهەژاری و کڵۆڵی بمێننەوە. کەچی لە وزەشیاندا نییە بچنە ژێر باری هیچێکیانەوە، لەبەر ئەوە ناچار دەبن بەشەو دێیەکەیان بەجێ بهێڵن تا ئەو کاتەی باری خۆیان راست دەکەنەوە، ئەوسا بەکوڕەکەیان دەخوێنن.

ئەم چیرۆکە هەروەکو چیرۆکنووس لە پێشەکییەکەیدا دەری بڕیوە، رەخنەگرتنە لە سەردەمی پاشایەتیی بۆگەن کە تەنیا بۆ چاوڕاو قوتابخانەیان لە دێهاتە گەورەکان دەکردەوە بەبێ ئەوەی رەچاوی باری ناهەمواری دانیشتوانەکەی بکەن. منداڵانیش هەر بەزەبری کوتەك بۆ قوتابخانە پەلکێش دەکران و بەمەش باری ئابووری خەڵکەکەیان دەشێواند و تەنگوچەڵەمەی نوێشیان بۆ دروست دەکردن.[18]

هەڵبەتە میری بۆ پەیڕەویکردنی ئەم پلانە هیچ یارمەتییەکی بۆ خێزانە هەژار و منداڵە بەسەزمانەکان تەرخان نەکردبوو. جا ئەگەر یەکێکیش منداڵی لە خوێندنگە دەربهێنایە تووشی سزای هەمەجۆری توند دەهات، ئەمەش وای دەکرد کە خێزانەکان تووشی سەرلێشێوان ببن و نەزانن چ بکەن و چۆن خۆیان لەو تەنگوچەڵەمەیە رزگار بکەن. لەم چیرۆکەدا نووسەر باسی خێزانێکی کڵۆڵی لەم بابەتە دەکات کە بووەتە قوربانیی ئەم جۆرە سیاسەتە بێ سەروبەرە.

ئەم خێزانە تەنیا کێڵگەیەکیان هەیە کە خۆیانی پێ بژێنن، بەڵام بەجۆرێکی مەمرە و مەژی، چونکە تاقە کوڕێکیان هەیە و ئەو کوڕەش یارمەتیی باوکی دەدات لە کاروباری کشتوکاڵ و بەرهەمهێناندا، پاشان بە زۆرەملی راپێچی بەرخوێندن دەکرێت، بەمەش تادێت ژیانیان بەرەو ناخۆشی و ئاڵۆزی دەچێت. رۆژێکیان کوڕەکە کە ناوی (شۆڕۆ)یە دوای گەڕانەوە لەقوتابخانە باسی ئەو چیرۆکە دەکات کە مامۆستاکەیان لە قوتابخانە بۆیانی گێڕاوەتەوە.

بەپێی قسەکانی ناو چیرۆکەکە مرۆڤ زۆر بەئاسانی دەتوانێت لە رێگای خوێندنەوە بگات بەهەموو ئاواتەکانی، بەڵام (مام عەولا) کە ئەم خێزانە بەخێو دەکات زۆر لەم بارودۆخە بێزار دەبێت، بۆیەش پلانێك دادەنێت تا خۆی

و خێزانی لەم ئازار و ئەشکەنجەیە رزگار بکات. پلانەکەش ئەوەیە کە (شۆرۆ) لە قوتابخانە دەربهێنن و بەدزی هەر ئەو شەوە باربکەن لە گوند کە شوێنی باب و باپیرانیەتی.

بێگومان خوێندن لە هەموو رووێکەوە شتێکی چاکە ئەگەر بارودۆخی لەباری بۆ دابین بکرێت، بەڵام فەرمانرەوا ستەمکارەکان بەجۆرێکی وا گەمژەلانە مامەڵە لەگەڵ شتەکانی ژیان دەکەن کە تەنانەت شتە باشەکانیش لەلای خەڵك بەخراپ بکەونەوە و سەرەنجام هەر بەخۆیان قازانج لە شتەکان بکەن. بەزۆر سەپاندنی خوێندن لەلایەن دەسەڵاتدارانی ئەودەمانەی کوردستان بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئاستی گوزەرانی ئەو خەڵکە هەژارو بەدبەختە لە هەڵاتن و راکردن زێتر هیچی دیکەی لێ نەکەوتەوە.[19]

6) **چیرۆکی "کارمان دەوێ"**

ئەم چیرۆکە لە کێشەی بێکاری دەدوێت. (مەم)ی چیرۆکنووس سەرەداوی رووداوەکان لە چایخانەیەك دەکاتەوە کە (ئازاد)ی پاڵەوانی چیرۆکەکەی لێ دانیشتووە و کەوتۆتە ناو گێژاوی بیرکردنەوەیەکی قووڵ و پەیتا پەیتا بیر لە ژیانی خۆی دەکاتەوە و هەوڵدەدات باری قوورسی سەرشانی خۆی بەوە سووك بکات کە داواکارییەك پێشکەش بەشارەوانی بکات و لەوێ بەفەرمانبەر وەربگیرێت، چونکە ئەو خێزانێکی زۆروزەبەندی لەسەرشانە و ئەمەش لە رۆژگارێکی وادا کە هەژاری و برسیەتی باڵی بەسەر هەموو وڵاتدا کێشابوو کارێکی ئاسان نەبوو. (ئازاد) بەدەم بیرکردنەوە لەم خەیاڵاتانەوە عەرزوحاڵێك دەنووسێت و هەوڵدەدات بەختی رەشی خۆی بەم داواکارییە تاقی بکاتەوە. ئەم چیرۆکە حەز و ئارەزوو و کەڵکەڵە و خەم و خەفەتی مرۆڤێکی زێدەهەستیار دەخاتەروو کە لەبەر بێنانی خوێندنگەی جێ هێشتووە و رۆژگاری تاڵ رێگای نەدابوو خوێندن تەواو بکات.

ئەم دەردەی کە (ئازاد)ی پاڵەوانی ئەم چیرۆکە بەدەستیەوە دەناڵێنێت بارێکی تایبەت و رێزپەڕ نییە، چونکە لە کۆمەڵگەی چینایەتیدا تەنیا منداڵی خواپێداوان دەتوانن بەبێ قۆرت و گرێ خوێندن تەواو بکەن، بەڵام منداڵی هەژاران لەبەر پارووێك نان زووبەزوو لە خوێندنگە دەکێشرێنەوە و فرێ دەدرێنە ناوجەرگەی ئەم ژیانە جەنجاڵەوە.

چیرۆکنووس دەیان کەسی بێکاری وەکو (ئازاد) لەبەردەمی فەرمانگەی شارەوانی کۆدەکاتەوە و هەریەکەشیان عەرزوحاڵێکیان بەدەستەوەیە و داوای کار دەکەن، بەڵام ئایا کەس هەیە بەزەیی بەم کلۆڵانەدا بێتەوە؟

هەروەك لەلای هەمووومان ئاشکرایە کە لە کۆمەڵگەی چینایەتیدا بەزەیی و هەستی مرۆڤانە تا ئەوپەڕەکەی کەم دەبێتەوە و کەس بەزەیی بەکەسدا نایەتەوە، چونکە سیستەمی چینایەتی لەسەر بناغەی پێشبڕکێ بنیات نراوە و هەرکەسە لەگەڵ ئەوانیتر دەکەوێتە ململانێ و هەرە بەهێزەکەیان لەڕووی جەستەیی بێت یان فیکری ئەو بۆ خۆی هەموو شتەکان کۆنتڕۆڵ دەکات.

وەك پێشتریش ئاماژە بەوەکرا کە کۆمەڵێکی زۆر خەڵکی بۆ کار داواکردن روویان کردۆتە فەرمانگەی شارەوانی، بەڵام کەسیان هیچیان دەستناکەوێ و هەموویان بەنائومێدی لەوێ دەگەڕێنەوە. ئەم هەست بەنائومێدیکردنە بەرەبەرە توونددتر دەبێت تا دەگاتە رادەی توورەیی و پاشتر هێندە بەهێز دەبێت تارادەی ئەوەی لە رێسا و یاساکانی وڵات هەڵچەرخێنەوە و دەست بە خۆپیشاندان بکەن.

بۆ خەڵەتاندنی خەڵکی و کۆنترۆڵکردنی ئەو بارە گرژ و ترسناکە لەناکاوڕا فەرمانبەرێکی بەرەی دەسەڵاتداران کە زۆر پۆشتە و پەرداخە دێتە بەرامبەریان و پێیان رادەگەیەنێت کە ئەمرۆش برۆنەوە و سبەینێ یان دواتر وەڵامیان دەدەنەوە، بەڵام داواکاران بەم قسانە فریو ناخۆن و دەزانن ئەمەش فێڵێکی ترە لەو فێڵانەی دەسەڵاتداران لێیان دەکەن بۆ خۆدزینەوە لە جێبەجێکردنی داواکارییەکانیان، بۆیەش تێکڕا دروشمی: "کارمان دەوێ – نانمان دەوێ" بەرز دەکەنەوە و لەبەردەمی شارەوانی خۆپیشاندانێکی جەماوەری دەکەن.

(ئازاد) یش دەستبەجێ عەرزوحاڵەکەی فرێ دەداتە ژێر پێی و یەکسەر تێکەڵی خۆپیشاندەران دەبێت و

هەمان دروشمی ئەوان دووبارە دەكاتەوە. بەمجۆرە هەردوو چین – چینی زۆردار و چینی زۆرلێكراو رووبەڕووی یەكتر دەبنەوە و دەكەونە توندترین ململانێ و زۆرانبازییەوە.[20] زیرەكیی چیرۆكنووس لەوەدایە كە هیچ چارەسەرییەك بۆ ئەم كێشەیە دانانێت و كێشەكە بە كراوەیی بۆ خوێنەر بەجێ دەهێڵێت تا خوێنەر بەخۆی بڕیار لەسەر چۆنیەتیی چارەسەركردنی ئەو كێشەیە بدات.

ئەنجام

دوای ئەوەی شەش كورتە چیرۆكی (مەم) خرانە بەر تیشكی لێكۆڵینەوە، لە روانگەی كێشە و ململانێی چینایەتییەوە، ئەوە ساغ بووەوە كە لەنێوان سالانی 1930 – 1960دا كۆمەڵگەی كوردەواری توندترین ململانێ و زۆرانبازی چینایەتیی تێدا بەرجەستە بووە، ئەم ململانێیەش لەسەر هەرسێ ئاستی (سیاسی) و (ئابووری) و (كۆمەڵایەتی)یەوە زۆر بەزەقی رەنگی داوەتەوە.

لە هەندێك چیرۆكدا وەك (چۆن جووتی ئاغامان بەردا) چینی چەوساوە دەبێتە قوربانی ئەم زۆرانبازی و ململانێیە و ئەوان گیانی خۆیان بۆ پاشەڕۆژێكی ئارام و روون بەخت دەكەن. كەچی لە چیرۆكی (كارمان دەوێ) و (ئاسۆ و دووچاوی لێڵ) و (هەبوو نەبوو) و (باركەین لە گوند) و (خەڵكەكە چۆن بوون بە... گا) دا هەست بەوە دەكرێت كە چینی رەشورووت بەوپەڕی دڵڕەقی دەچەوسێنرێنەوە و ناتوانن بەئاسانی بەرەنگاری ئەو جۆرە چەوساندنەوەیە ببنەوە. بۆیە لەم چیرۆكانەدا پاڵەوانەكان بەسەرسامی و كێشەكانیش بەچارەسەرنەكراوی دەمێنێتەوە.

خاڵێكی تری سەرنجراكێش لە چیرۆكەكانی (مەم) ئەوەیە كە پاڵەوانەكانی ئەو هەرهەموویان لە چینی رەشورووتن و دژەپاڵەوانەكانیش هەر هەموویان هێمای دەسەڵاتی چەوسێنەرانی ناو كۆمەڵگەن، ئەمەش هەر لەخۆڕایی وانەبووە، (مەم) بۆیە بەم جۆرە پاڵەوانەكانی هەڵبژاردوون، تا بەروونی كێشەكان لە چینی خوارەوەی كۆمەڵگە بگەیەنێت و ببێتە رێگا رۆشنكەرەوەی خەباتی چینایەتیان. هەر ئەمەشە وا لە چیرۆكەكانی (مەم) دەكات كە مۆركی واقیعیەتی كۆمەڵایەتی بە سەرجەم چیرۆكەكانی ببەخشێت.

پەراوێزەكان:

1.بۆ زانیاریی پتر لەبارەی نۆڤلێتی (پایزە خەون) و رۆمانی (رێگا) بڕوانە ئەو دوو لێكۆڵینەوەی نووسەر: "هۆشیاریی كۆمەڵایەتی لە پایزەخەون دا" گۆڤاری بەیان ژمارە (160) ت 1ی 1989. هەروەها لێكۆڵینەوەی "رۆمانی رێگا و رەهەندەكانی" گۆڤاری (نووسەری نوێ) ژمارە (12)ی ساڵی 1999.

2 M. Rosenthal and P. Yudin (ed.) , A Dictionary of Philosophy, (Moscow: Progress Publishers, 1967) p. 77.

3 See Zubritsky Y., Kerov V., and Mitropolsky D., A Short History of Pre-Capitalist Society, (Moscow: Preogress Publishers, nd) pp. 40-91.

4 M. I. Volkov (ed.) A Dictionary of Political Economy, (Moscow: Progress Publishers, 1985) S.V. "Class Struggle", pp. 41-43.

5.تالیب محەمەد ئەحمەد "لێكۆڵینەوەیەكی رەخنەگرانە لە چیرۆكەكانی مەم" (نامەی ماجستێر، كۆلیژی ئەدەبیات: زانكۆی سەلاحەدین، 1993) ل. 82

6.كۆماری مەهاباد لە (22/6/1946 تاوەكو 17/12/1947) بەردەوام بوو.

7.تالیب محەمەد ئەحمەد، هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل. 82.

8.محەمەد مەولود مەم، چیرۆكەكانی مەم، بەرگی یەكەم (بەغدا: چاپخانەی ئەسعەد، 1970) ل5 - 17.

9.اسماعیل رسول "نقد قصص مەم " جریدە التاخی العدد (1234) فی 11/1/1973، ص 6 و 7 و انظر العدد (1237)

في 20/1/1973، ەص6.

10.سەباحی غالب، ئافرەت لە چیرۆکی کوردی دا (1925 – 1970)، (بەغدا: لە بڵاوکراوەکانی دەزگای رۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، 1979) ل. 170.

11.محەمەد مەولود مەم، چیرۆکەکانی مەم، بەرگی یەکەم ل 39 - 53.

12.هەمان سەرچاوە، ل. 64.

13.تالیب محەمەد ئەحمەد، هەمان سەرچاوە، ل. 106.

14.محەمەد مەولود مەم، چیرۆکەکانی مەم، بەرگی یەکەم ل 65.

15.هەمان سەرچاوە، ل. 65 69-.

16.هەمان سەرچاوە، ل. 141 - 147.

17.هەمان سەرچاوە، ل. 39 - 44.

18.تالیب محەمەد ئەحمەد، هەمان سەرچاوە، ل. 131.

19.محەمەد مەولود مەم، چیرۆکەکانی مەم، بەرگی دووەم (هەولێر: چاپخانەی رۆشنبیری، 1984) ل44 - 51.

20.هەمان سەرچاوە، ل. 88. –92.

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان:

1.سەباحی غالب، ئافرەت لە چیرۆکی کوردیدا (1925 – 1970)، (بەغدا: لە بڵاوکراوەکانی دەزگای رۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، 1979).

2.محەمەد مەولود مەم، چیرۆکەکانی مەم، بەرگی یەکەم (بەغدا: چاپخانەی ئەسعەد، 1970).

3.محەمەد مەولود مەم، چیرۆکەکانی مەم، بەرگی دووەم (هەولێر: چاپخانەی رۆشنبیری، 1984).

گۆڤار و رۆژنامە کوردییەکان:

1.ئازاد حەمە شەریف، "هۆشیاری کۆمەڵایەتی لە پایزەخەون دا" گۆڤاری بەیان ژمارە (160) ت 1ی 1989.

2.ئازاد حەمە شەریف "رۆمانی رێگا و رەهەندەکانی" گۆڤاری (نووسەری نوێ) ژمارە (12)ی ساڵی 1999.

گۆڤارە عەرەبییەکان:

1.اسماعيل رسول، "نقد قصص مةم" جريدة التاخي العدد (1234) في 11/1/1973، و ايضا العدد (1237) في 20/1/1973،

سەرچاوە ئینگلیزییەکان:

-1M. Rosenthal and P. Yudin (ed.) , A Dictionary of Philosophy, (Moscow: Progress Publishers, 1967).

-2Zubritsky Y., Kerov V., and Mitropolsky D., A Short History of Pre-Capitalist Society, (Moscow: Preogress Publishers, nd).

-3M. I. Volkov (ed.) A Dictionary of Political Economy, (Moscow: Progress Publishers, 1985) S.V. "Class Struggle"

نامە ئەکادیمییەکان:

1.تالیب محەمەد ئەحمەد "لێکۆڵینەوەیەکی رەخنەگرانە لە چیرۆکەکانی مەم " (نامەی ماجستێر، کۆلیژی ئەدەبیات: زانکۆی سەلاحەدین، 1993).